

ऋतं वच्मि, सत्यं वच्मि !

माझे वडील गणेशउपासक होते. त्यामुळे चतुर्थीची गणेशपूजा यथासांग व्हावी याच्यावर त्यांचा फार कटाक्ष असे. गणेशचतुर्थीला शामी, मांदार, दूर्वा, लाल फुलं हे सर्व मिळवून आणण्याची खटपट आम्हा मुलांना करावी लागे. गणपती अर्थर्वशीष्टाची १२१ आवर्तने म्हटल्याखेरीज त्या दिवशी पूजा पूर्ण होत नसे आणि जेवण व्हायला दुपारचे चार वाजून जात. लघुरुद्राला ११ ब्राह्मण बसले म्हणजे प्रत्येकाने ११ वेळा रुद्रसूक्त म्हणून १२१ आवर्तने पूर्ण होतात असं समजल्यावर मी वडिलांना विचारलं, की हा नियम अर्थर्वशीष्टाच्या पठणाला लागू आहे की नाही ? त्यावर ते हसून हो म्हणाले.

मग मी बसून अर्थर्वशीष्ट पाठ करून टाकलं. आम्ही दोघांनी ६० वेळा म्हणायचं आणि वडिलांनी शेवटी एकदा म्हणायचं, असा क्रम सुरु झाल्यावर वेळ निम्मा लागायला लागला आणि आम्हाला जेवण दीड-दोन वाजता मिळायला लागले. ही माझ्या गणेश अर्थर्वशीष्ट पठणाची फलश्रुती होती असंच आम्ही सर्व भावंडांनी ठरवलं. लहान-लहान वाक्यं आणि छोटा आकार यांच्यामुळे गणपती अर्थर्वशीष्ट पाठ करायला आणि नित्यपाठाला फार सोपं आहे.

मात्र अर्थ कळायला लागल्यावर त्यात किती प्रभावी विचार मांडले आहेत, त्याचा अंदाज येतो. माझे सर्व बाजूंनी रक्षण कर अशी त्यात गणेशाला केलेली प्रार्थना आहे. पण प्रार्थनेच्या आधी मी उपासना म्हणून कायकाय करणार आहे, त्याचा संकल्प आहे. त्यामध्ये ‘मी सृष्टी नियमांना धरून बोलेन, सत्य असेल तेच बोलेन, तुझे यथार्थ रूप जाणून घेऊन त्याचे वर्णन करीन आणि इतरांनी

केलेले ऐकेन, उपासनेचा प्रचार आणि ज्ञानोपासनेची साधने निर्माण करीन, चित्तात निर्माण झालेल्या सर्व संशयांचे निवारण करून तुझा शिष्य म्हणून ज्ञानाची उपासना करीत राहीन.’

अशी प्रतिज्ञा करून तसं वर्तन करीत राहणाऱ्या भक्ताचे श्रीगणेश रक्षण करील यात नवल ते काय ?

ध्यानासाठी गणेश प्रतिमेचं अतिशय रेखीव वर्णन या अर्थर्वशीर्षात आलेलं आहे. याचा प्रचार आणि प्रसार करताना ‘अशिष्याय न देयम्’ ज्या व्यक्तीचा अधिकार नाही अशा व्यक्तीला ही गणेशविद्या देऊ नये. धनाच्या किंवा इतर कुठल्या मोहात पडून ती दिली तर तो माणूस पापाचा धनी होईल, असं बजावून सांगितलं आहे. इतर स्तोत्रांमध्ये किंवा उपनिषदांमध्ये इतका कडक दंडक घातलेला दिसत नाही. विद्याधन दुष्टांच्या हातात पडून त्यांनी त्याचा दुरुपयोग करू नये, यासाठी ही काळजी घेण आवश्यक वाटलं आहे.

ज्ञानाची देवाणघेवाण करीत राहण्याची शिकवण देणाऱ्या या अर्थर्वशीर्षाचा शांतिमंत्र समाजधारणेसाठी सर्वात उपयुक्त असा आहे. अनुभवांची आणि विचारांची चर्चा करणं हेच ज्ञानार्जन आहे. ती चर्चा करणाऱ्या सर्वांचाच गुरुशिष्य संबंध असतो, असा संकेत आहे. एकत्र रक्षण, सारखीच समृद्धी, एकत्र पराक्रम, प्रगल्भ विद्या आणि कोणाचाही द्वेष न घडो अशी प्रार्थना या शांतिमंत्रात केलेली आहे. ती जर सफल झाली, तर सर्वत्र शांतीच नांदेल यात तिळमात्र संशय नाही.

— भीष्मराज बाम
(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)